
MODERN YAYI OLUŞTURAN BÖLÜMLER ve TÜRKÇE KARŞILIKLARINA ÖNERİLER The
Components That Form the Modern Bow and Suggestions for Turkish Meanings

---

Murat Ufuk GÜLER *

ÖZ

Müzisyen-çalgı yapımcı ilişkisi düşünüldüğünde, birbirinden bağımsız olamayacak bu iki mesleğin ortak bir dilde buluşması, yalnız müzik iletişimi açısından değil, aynı zamanda müziğin gelişimi ve aktarımı bakımından da önemlidir.

Çalgılar ile ilgili bir durumdan bahsederken kullanılan kimi soyut kavramların dilimize yerleştiğini söyleyebiliriz. Örneğin “metalik ses” tanımlaması pek çok müzik insanı için ortak bir nitelik taşıyabilmektedir. Öte yandan çalgıların yapısal özellikleri ve bileşenleri söz konusu olduğunda tartışmalı çeviri kelimeler ve bulanık terminoloji bu alanda daha başka çalışmalara ihtiyaç duyulduğunun göstergesi niteliğindedir. Ortak terminoloji eksikliği, Batı’dan müziğimize geçen çalgılarda kendini daha çok hissettirir.

Bu çalışmada keman ailesi çalgılarından ses almak için kullandığımız “modern yay” ya da kısaca “yay” olarak tanımladığımız araçlar ele alındı. Yayı oluşturan her bir bölüm tanımlanarak bu bölümlere Türkçe karşılıklar önerilmesi amaçlandı. Konu edilen bölümlerin Türkçe önerileri için alan hakkında diğer dillerde yazılan eserlerden faydalandı. Dilimizde varsa tanımın birebir karşılığı tercih edildi ya da (“pah” kelimesinde olduğu gibi) başka bir alanda kullanılan bir kelime kullanıldı.

Anahtar Kelimeler: Modern Yay, Arşe, Keman Ailesi, Yay Yapımı, Çalgı Yapım

ABSTRACT

Considering the musician-instrument maker relationship, the meeting of these two professions, which cannot be independent of each other, in a common language is important not only in terms of musical communication, but also in terms of the development and transmission of music.

It would not be wrong to say that some abstract notions to describe a subject related to an instrument are extensively adopted in our language. For example, the definition of "metallic sound" is understandable to most music professionals. On the other hand, when it comes to the structural features and components of the instruments, controversially translated words and blurred terminology indicate the need for further study in this field. The lack of common terminology makes itself felt more in the instruments that came to our music from the West.

In this study, the tools we use to obtain sound from violin family instruments, which we define as "modern bow" or simply "bow", were discussed. Our aim was to introduce each section that makes up the arc and to suggest Turkish translations for these sections. For the Turkish suggestions of the sections in question, works in foreign languages about the field were reviewed. As long as existed in our language, the exact translation of the definition was preferred, if not, a word used in another field was used (as in the word "pah").

Keywords: Modern Bow, Violin Bow, Violin Family, Bow Making, Instrument Making

EXTENDED ABSTRACT

The Turkish language remained under the influence of Arabic and Persian from the 10th century to the 19th century. During the Tanzimat period, the influence of Italian and then French words was observed in the Turkish language. In the same period, many musical terms of Italian origin were replaced by French ones. The French influence in music literature can be seen in many other words. One of these words is "archet", which means "bow" (yay).

Like the word "yay", the word "archet" describes both the instrument used to produce the sound of instruments such as violin, kemençe, viola, cello, double bass, and the weapon used to shoot arrows.

The bow (archet) used today took its present form in the mid-19th century and consisted of three main parts: stick (çubuk), frog (topuk) and button (düğme). These three main parts are made up of other parts and other words are needed to describe these parts. İbrahim Sakarya named some of these parts in his book Knowledge of Instrument Making and Repairing, but the considering the whole, he did not mention many parts.

The need to name the parts of the bow is important in terms of bringing these two professions together in a common language, given the relationship between musician and instrument maker. Although I have translated these parts back into English in this summary, which I am obliged to write, the naming of these parts is a necessity today for Turkish literature in the field of instrument making.

The bow is made by bending a stick of wood. The wood of the tree known as "pernambuco" (Caesalpinia echinata) is often used for the stick. The head at the end of the stick is used to hold the hair. İbrahim Sakarya used the term "başlık" to describe the head and mentioned only two parts of the head, the "yuva" and the "uç". The seven different parts of the head are described as follows in this article: tepe (tepelik), yanak, plaka (fildişi plaka), uç, pah, boğaz, yuva.

The movable component responsible for maintaining tautness of the bow hairs is the frog, located at the opposite end of the stick from the tip. The frog of a bow is typically made from ebony wood (Diospyros ebenum), although other materials, including snake wood (Piratinera guianensis), ivory, or tortoise shell, may also be used. With the development of the modern bow, some metal parts have been incorporated to the frog. Together with these metal parts are the so-called sections on the frog: yüzük (yüksük), yüzük tabanı, sedef kapak, ökçe, sırt, boğaz, göz (sedef göz), halka (daire), kızak (alt kızak), vida yatağı (somun).

The button is an additional component of the bow that enables the user to adjust the slackness or tightness of the hairs by turning it. The tension adjustment is achieved through a steel "screw" located at the end of the button and a nut on the frog. Titanium screws may be utilized on valuable bows or in some cases to reduce the weight of the bow. The button, round on baroque bows, is usually octagonal on modern bows and whatever type of precious metal is used for the frog of a bow, the same type and alloy of metal is used for the button. Many bow makers make a 3-piece button, with silver or gold at the ends and ebony in the middle. On the other hand, there are bows with one-piece buttons.

There is a "mortise" on the frog side of the stick and a "screw hole" on the end grain side. The nut on the heel moves back and forth with the help of the screw in this mortise. The "leather" on the stick helps protect the stick and prevents the player's finger from slipping off. As well as giving the bow an aesthetic appearance, the wire winding can be used to adjust the balance point with the weight of the bow. This winding is usually made of a thin

wire made of silver or gold. The parts that make up the button and these parts of the stick are described in the article as follows: vida (çelik vida), bilezik (manşon), y uz uk, sedef (sedef g oz), sargı, deri, yuva (somun yuvası), meme, vida deliği.

The first step in the naming of the parts of the bow was a search for their equivalents in other languages. Firstly, the book *L'Archet* was used as it is available in English, French and German. Also, we used the books '*German Bow Makers (1783-2000)*', '*Bow Making and Repairing*', and '*Useful Measurements for Violin Makers*' which are comparative instrument-making dictionaries in English, French, German, and Italian. Rather than using a literal translation of the words mentioned here, we have tried to find the closest equivalent in terms of meaning. Although some of the words (vida, plaka, pah) are not Turkish, we felt it appropriate to use them because we believe they are words embedded in the Turkish language.

Fahir İz, Dilde Moda başlıklı makalesinde, Türk dilinin 10. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Arapça ve Farsçanın etkisinde kaldığını, Tanzimat sonrası Batı ile gelişen ilişkilerin bir neticesi olarak da dilimize, özellikle İtalyanca ve Fransızca'dan pek çok sözcüğün girdiğini aktarır. İz'e göre "dilde moda" olgusu dilimizi öylesine etkilemiştir ki, bu dönemde İtalyanca kelimelerin halk diline kadar inmesiyle bunlar "bayağı" görülmeye başlanmış ve de yerlerini -yeni moda- Fransızca sözcüklere bırakmışlardır. İtalyanca'dan dilimize geçen bazı müzik terimleri de bu dönemde Fransızcalarıyla değişerek, kitara (it. Chitarra) yerini gitar (fr. *guitare*), mızık (it. *musica*) yerini müzik (fr. *musique*), akordo (it. *acordo*) yerini akort (fr. *accord*), balerina (it. *ballerina*) yerini balerin (fr. *ballerine*), kanto (it. *canto*) yerini şan (fr. *chant*) kelimelerine bırakmıştır (İz, 1986: 145-148).

Müzik yazınındaki Fransızca etkisi başka pek çok kelime de kendini göstermektedir. Bu kelimelerden biri de Türkçe karşılığı "yay" olmasına rağmen yaygın olarak Fransızcası kullanılan "arşe" (archet) kelimesidir. Arşe, tıpkı yay kelimesinde olduğu gibi, hem keman, kemeçe, viyola, viyolonsel, kontrbas gibi çalgılardan ses çıkarmaya yarayan aracı hem de ok atmaya yarayan silahı tanımlar. Müzik aleti olarak kullandığımız yayın, silah olan yaydan türediğine dair görüşler olmakla birlikte günümüz Batı müziğinde kullanılan yay(arşe), 19. yüzyılın ortalarında bugün ki halini almıştır (Alapınar, 2003: 61-62).

Yay, üzerindeki at kılları ayrı bir malzeme olarak düşünülürse; çubuk, topuk ve düğme şeklinde üç ana parçadan oluşur. Çubuğun ucunda "kafa" ya da "başlık" olarak adlandırılan bir çıkıntı bulunur. Farklı bir malzemeden yapılarak bu çubuğun dip bölümüne eklenen topuk, kafanın karşısında yer alır ve kılları diğer uçtan tutma işlevi görür. Bir diğer parça olan düğme ise, çubuğa eklenen topuğu, vidalı bir mekanizma ile hareket ettirerek kılların gerilip gevşemesine yardımcı olur. Bunlardan başka, çubuk üzerinde, topuk tarafında yer alan ve "sargı" olarak adlandırdığımız ek bir parça daha bulunur.

Yayın bu üç ana parçadan oluştuğunu söylesek de bu parçalar kendi içinde bölümlerden oluşur ve bu bölümleri tanımlayabilmek için başkaca kelimelere ihtiyaç duyulmaktadır. İbrahim Sakarya, Çalgı Yapım ve Onarım Bilgisi kitabında bazı parçaları adlandırmış, fakat bütünü düşünülürken pek çok bölüme değinmemiştir (Sakarya, 1976: 192-193).

Yayın bölümlerinin adlandırılması ihtiyacı, müzisyen-çalgı yapımcı ilişkisi düşünüldüğünde, birbirinden bağımsız olamayacak bu iki mesleğin ortak bir dilde buluşması ve dolayısıyla çalgıların gelişimi bakımından elbette önemlidir. Bununla birlikte bu bölümlerin adlandırılması, yüzlerce yıllık bir geçmişi bulunmasına rağmen okullaşma sürecinin bir sonucu olarak yeni gelişen Türkçe bir çalgı yapım alanyazını için bugün bir gerekliliktir.

Yayı oluşturan 3 parçanın bölümlerini adlandırırken, öncelikle diğer dillerdeki karşılıklarını tespit etmeye çalıştık. Bu tespitlerimizde ilk olarak İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde olması nedeniyle L'Archet (*Yay*) kitabı¹, Almanca ve İngilizce dillerinde karşılaştırmalarını bulabildiğimiz "German Bow Makers, 1783-2000" (*Alman Yay Yapımcıları, 1783-2000*) kitabı², yay yapımını anlatması bakımından "Bow Making and Repairing" (*Yay Yapımı ve Onarımı*) kitabı³ ve bir bölümü İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca karşılaştırmalı çalgı yapım terminolojisi denemesine ayrılan "Useful Measurements for Violin Makers" (*Keman Yapımcıları İçin Faydalı Ölçüler*) kitabından⁴ faydalandık. Burada geçen kelimelerin birebir çevirilerini kullanmak yerine anlam

¹ Millant ve diğerleri, 2000

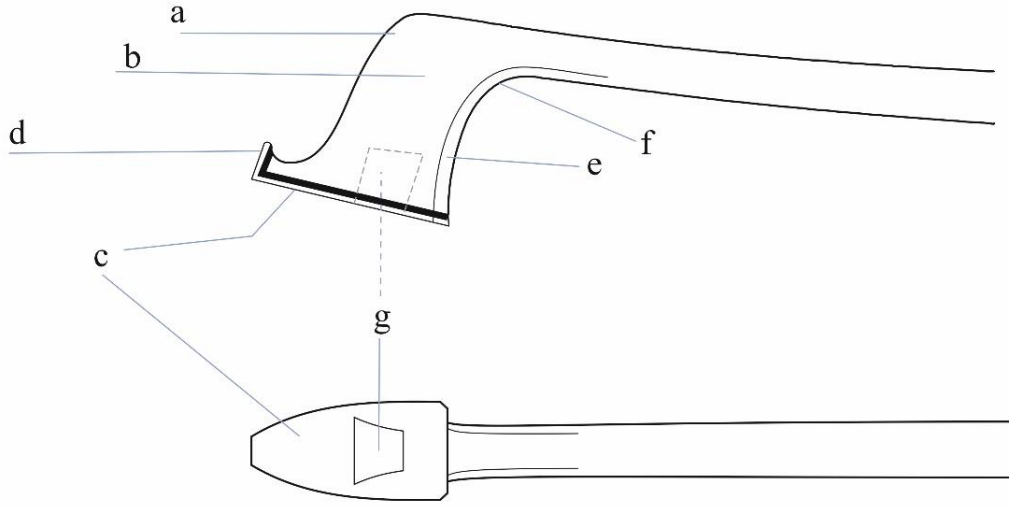
² Grünke, Loebner ve Schmidt, 2000

³ (Stagg, 2015)

⁴ (Strobel, 1989)

olarak en yakın karşılığını bulmaya çalıştık. Kimi kelimeleri (vida, plaka ve pah) Türkçe olmamasına karşın dilimize yerleşik kelimeler olduğunu düşündüğümüz için kullanmayı uygun gördük.

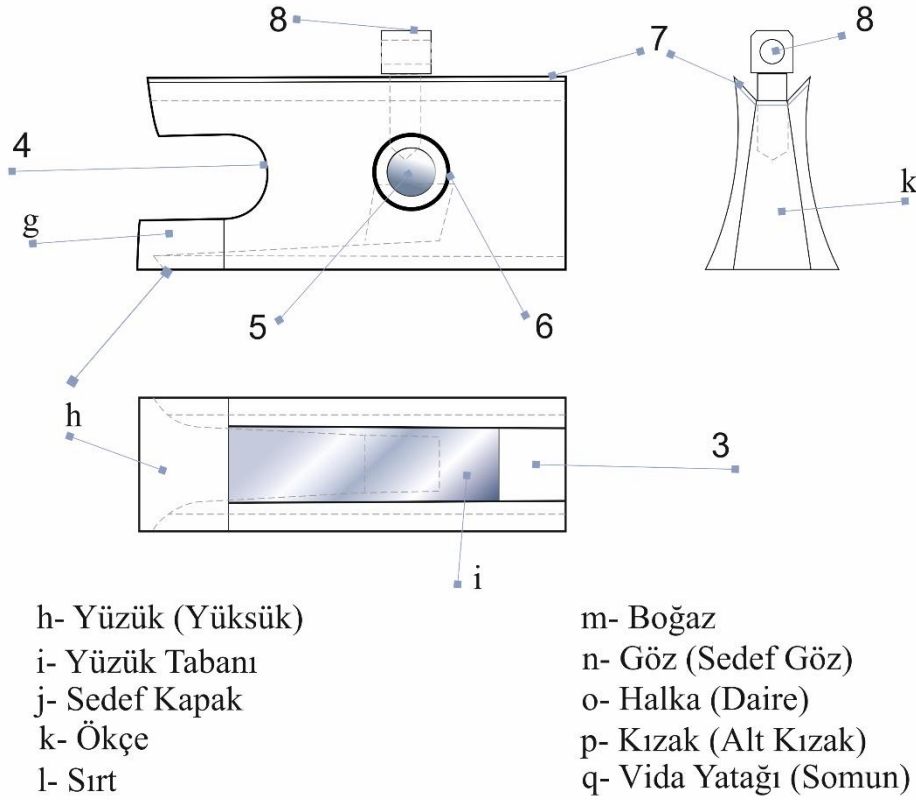
Yay, bir ağaç çubuğuna kalıcı olarak bir kavis verilmesinden oluşur ve asıl yay işlevi gören parça bu çubuktur. Çubuk için sıklıkla “pernambuk” olarak bilinen (*Caesalpinia echinata*) ağacının odunu kullanılmaktadır. Çubuğun ucundaki kafa, kılları tutma işlevi görür (Şekil 1.). Modern yay olarak tanımladığımız yaydan önce kafa bölümü daha uzun ancak daha alçaktı. Bu kafa şeklinin gelişiminin tamamlanması müzikte Romantik döneme denk gelir (Dell'Olio, 2009: 86) ve dönemin müzikal gereksinimlerine göre şekillendiği söylenebilir. Kafanın şeklinin, yayın dengesi ve çalım rahatlığı bakımından önemli bir işlevi bulunur. İbrahim Sakarya kafayı anlatırken “başlık” terimini kullanmış ve kafanın yalnızca iki bölümünden, “yuva” ve “uç” şeklinde bahsetmiştir.

a- Tepe (tepelik)	e- Pah
b- Yanak	f- Boğaz
c- Plaka (fildişi plaka)	g- Yuva
d- Gaga (uç)	

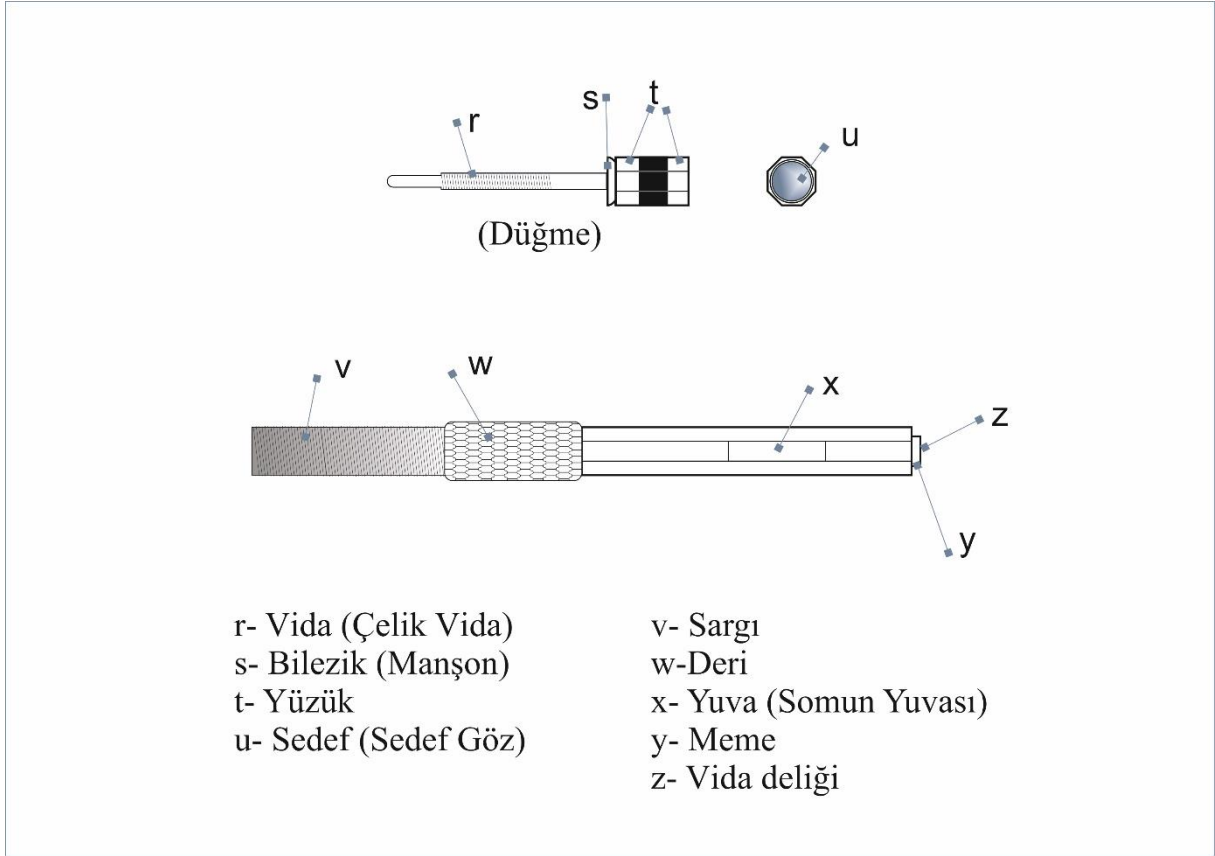
Şekil 1. Kafa ve Bölümleri

Kafanın en üstü “tepe” ya da “tepelik” (Şekil 1., a) olarak bilinmektedir ve çubuğun kafayı oluşturduğu en “tepe” noktaya denk gelir. Kafanın yanları “yanak” olarak adlandırılmıştır (Şekil 1., b). Kafanın tabanında fildişi, kemik, gümüş, altın gibi doğal veya kazein gibi sentetik malzemeler kullanılarak yapılan “plaka” bulunmaktadır (Şekil 1., c). “L” şeklinde tek bir parçadan oluşan plakanın tepeliğe doğru çıkan kısa kenarının, karşıdan bakıldığında üçgenimsi bir şekli vardır ve “gaga” ya da “uç” olarak adlandırılmıştır (Şekil 1., d). Kafanın yanakları ile arka bölümünün birleştiği köşeler, tabandan çubuğa doğru 45-55 derece arası açı oluşturacak şekilde kesilir. Ahşap sanatları ve mimari alanında da rastladığımız bu işlem “pah” ya da “pah kırma” olarak bilindiğinden, bu bölümün “pah” (Şekil 1., e) olarak adlandırılmasının uygun olacağını düşünmekteyiz. Kafanın sırt bölümü bir kavis oluşturarak çubuk ile bağlanır. Önemli bir detay gibi görünse de yapımcının kimliğini saptamada başvurulan bölümlerden biri “boğaz” olarak adlandırılan bu birleşme noktasıdır (Şekil 1., f). Yuva ise (Şekil 1., g), at kıllarının kafayla bağlantısını sağlamaktadır. Kıllar bu yuvaya bir ağaç takoz aracılığı ile sabitlenmektedir.

Şekil 2. Topuk ve Bölümleri

Topuk, çubuğun diğer ucuna eklenen ve üzerine bağlandığı kılları gergin tutmaya yarayan hareketli bir parçadır (Şekil 2.). Topuk yapımında çoğunlukla abanoz ağacı (*Diospyros ebenum*) tercih edilse de yılan ağacı (*Piratinera guianensis*), fildişi ya da bağa kullanılan yaylar da bulunur. Modern yayın gelişmesi ile topuğa bazı metal bölümler eklenmiştir. Bu parçalardan ilki, tellere sürtündüğü sırada kılları sabit tutmaya yarayan “yüzük” ya da “yüksük”dür (Şekil 2., h). Yarım daire şeklinde olan bu parçanın düz olan tarafına “yüksük tabanı” denir (Şekil 2., i). Yüksük tabanının altından topuğun içine giden bir kanal ve bu kanalın sonunda, tıpkı kafada olduğu gibi kılların yerleştirildiği bir yuva vardır. Bu kanalın üstü bir “sedef kapak” (Şekil 2., j) ile kapatılır ve kanal görünmez. Kıllar, ince bir ağaç takoz ile yüksük tabanına sıkıştırılır ve sabit durması sağlanır. Yüksük genellikle gümüşten yapılır ancak kıymetli yaylarda altın, daha kıymetsiz yaylarda ise alpaka (nikel gümüşü) gibi malzemeler kullanılabilir. Sedef kapağın bitiminde bulunan “ökçe” (Şekil 2., k) ve topuğun arka tarafı olan “sırt” (Şekil 2., l) her zaman yüksük ile aynı metal malzemeden yapılır. Yüksük ile yayı çalarken baş parmağın dayandığı nokta arasında bir boşluk bulunur. Her iki tarafın birbirine bağlandığı kavisli kenarı “boğaz” olarak adlandırılır (Şekil 2., m). Topuğun her iki yanağında bir yuvarlak sedef bulunmaktadır (Şekil 2., n). “Göz” olarak adlandırılan bu parçanın dış kısmına kimi zaman metal bir “halka” yapılır (Şekil 2., o). “Paris gözü (Parizyen)” olarak da bilinen bu halka çoğunlukla yüksükte kullanılan metal ile aynı malzemeden yapılır. Estetik görünümü dışında bir işlevi bulunmayan halka, bağa veya sedeften de yapılabilir. Modern yayın özelliklerinden biri de topuğun çubuğa oturduğu yüzeyinde bulunan “kızak” ya da “alt kızak”dır (Şekil 2., p). Yüksük ile aynı tür metalin kullanıldığı bu parça topuğa yine kendi ile aynı malzemeden bir perçin ya da küçük bir vida ile sabitlenir. Kızağın üzerinde bulunan “vida yatağı” (somun) (Şekil 2., q) düğme yardımı ile kılları germeye ve gevşetmeye yarayan mekanizmanın bir parçasıdır. Genellikle pirinç malzemeden yapılan vida yatağında daha dayanıklı olması nedeniyle bronz alaşımlı malzemeler de kullanılmaktadır.

Şekil 3. Düğme ve Çubuğu Bölümleri

Düğme (Şekil 3.), çevrildiğinde kılları germek ya da gevşetmek için kullanılan, yayın bir diğer parçasıdır. Germe/gevşetme işlemi düğmenin ucunda bulunan ve genellikle çelikten üretilen bir “vida” (Şekil 3., r) ve topuğun üstünde bulunan somun aracılığı ile yapılır. Kıymetli yaylarda veya kimi durumlarda yayın ağırlığını azaltmak için titanyum vida kullanılabilir. Barok yaylarda yuvarlak olan düğme, modern yaylarda çoğunlukla sekiz köşelidir. Ancak çubuğuyla birleştiği tarafta “bilezik” ya da “manşon” (Şekil 3., s) olarak adlandırılan ince bir bölüm yuvarlak olarak bitirilir. Düğmenin kalınlığı çubuğun son bölümünün kalınlığına göre ayarlanırken manşon çubuktan biraz daha geniş olabilmektedir. Bir yayda, topuk üzerinde ne tür kıymetli metal kullanılıyorsa düğmede de aynı tür ve alaşımdan metal kullanılır. Pek çok yay yapımcısı, iki uçta gümüş ya da altın, ortada ise abanoz ağacından oluşan 3 parçalı düğme üretmektedir. Bu tür düğmeleri oluşturan metal parçalar “yüzük” (Şekil 3., t) olarak adlandırılır. Öte yandan tek parçalı düğmelerin kullanıldığı yaylar da bulunmaktadır. Düğme eğer üç parçalı ise, çubuğun arkasında kalan diğer ucunda bir sedef (Şekil 3., u) bulunur.

Çubuğun topuk tarafında kalan kısmında bir “yuva” (Şekil 3., x) ve makta kısmında bir “vida deliği” (Şekil 3., v) bulunmaktadır. Topuk üzerindeki somun bu yuvanın içinde vida yardımı ile ileri, geri hareket eder. Makta kısmında “meme” (Şekil 3., y) olarak adlandırılan çıkıntı ise düğmenin düzgün bir şekilde çalışmasına yardımcı olma görevi görür. Topuk çubuğun üzerindeyken tutunduğu noktanın bitiminde bulunan “deri” (Şekil 3., w) çalıcının parmağının kaymamasına ve çubuğu korumaya yardımcı olmaktadır. Derinin altından başlayarak kafaya doğru devam eden “sargı” (Şekil 3., z) yay estetik bir görünüm kazandırmanın yanında yayın ağırlığı ile denge noktasını düzenleme görevi görebilmektedir. Sargı genellikle ince bir gümüş ya da altın telden oluşmaktadır. Bazı yaylarda gümüş ve ipek ya da altın ve ipek beraber kullanılabilir. Günümüzde yasal olarak elde edilmeleri mümkün olmasa da sargı malzemesi olarak balina kemiği ya da bağa gibi hayvansal malzemeler de kullanılabilir.

SONUÇ

Yay gibi müzik kültürümüze sonradan yerleşen çalgıların bölümlerinin detaylı bir şekilde tanımlanması ve çalgı yapım yazını içinde daha önce adlandırılmamış parçalara Türkçe karşılıklar getirilmesi, dilde Türkçeleşme arayışından öte bu işin yazını için önem atfetmektedir.

Öte yandan Çalgı yapımcılığı ve müzisyenlik birbirinden bağımsız olamayacak iki alandır. Müzik kültürünün gelişiminin bu iki alanın bağıyla bir ilişkisi söz konusudur. Böyle düşünüldüğünde, ortak dilin ve terimlerin yerleşmesi müzik kültürünün gelişmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Alapınar, H. (2003). *Keman Yapım Tarihi*. Ankara: Seveda Cenap And Müzik Vakfı Yayınları
- Dell'Olio, P. (2009). *Violin Bow Construction and Its Influence on Bowing Technique in the Eighteenth and Nineteenth Centuries*. Florida: Florida State University, Erişim tarihi: 5 Ekim, 2022, http://purl.flvc.org/fsu/fd/FSU_migr_etd-0773
- Grünke, K., Schmidt, C.H-K. ve Zunterer, W. (2000). *Deutsche Bogenmacher, German Bow Makers, 1783-2000, I-II*. Bubenreuth:
- İz, F. (1986). Dilde Moda. *Wiener Zeitschrift Für Die Kunde Des Morgenlandes*, 76, 143–149.
- Millant, B., Raffin, J. F., Gaudfroy, B. ve Le Canu, L. (2000). *L'Archet, (Les Archetiers Français, 1750-1950)*. Paris: l'Archet Edition
- Sakarya, İ. (1975). *Çalgı Yapım ve Onarım Bilgisi*. Ankara: Mektupla Öğretim Merkezi
- Stagg, J. W. (2015). *Bow Making and Repair*. United Kingdom: John W. Stag Limited
- Strobel, H. (1989). *Useful Measurements for Violin Makers*. Oregon: Henry A. Strobel